

„НАУКА ЗА КНИГАТА“ – ПРИМЕР ЗА СЪВРЕМЕННА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ПРОЦЕДУРА

АЛЕКСАНДРА САВИЧ

*Докторант по социолингвистика и езикова политика
във Филологическия факултет на Белградския университет,
Република Сръбска, Босна и Херцеговина*

aleksandra.suvira@yahoo.com

“BOOK SCIENCE” – AN EXAMPLE OF A MODERN RESEARCH PROCEDURE

ALEKSANDRA SAVIC

Националната и университетска библиотека на Република Сръбска (Босна и Херцеговина) през 2021 г. предприе едно забележително начинание. В допълнение към новото научно списание „Верзал“ се публикува поредицата „Библиологични теми“, която представя преводи на значими научни монографии по теми, свързани с редакционните постулати и концепцията на това списание – науката за книгата или библиологията. По този начин, след изданието „Какво е библиология“¹, което беше публикувано през 2021 г., през 2022 г. беше преведено на сръбски език и подготвено за публикуване изследването на Милена Цветкова „Наука за книгата“ (“Book Science”). Значението на тези нови книги се изразява особено във факта, че освен експерти, тясно специализирани в науката за книгата, от тях ще се възползват и други изследователи в областта на хуманитарните и социалните науки, които отдавна са изправени пред сериозен и непреодолим недостиг на научни публикации, достъпни на сръбски език.

¹ Италиански оригинал: De Pasquale, Andrea. Che cos'è la bibliologia. Roma: Carocci editore, 2018. 144 р. Превод на сръбски: де Паскуале, Андреа. Шта је библиологија. Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2021. 180 с. Авторът Андреа де Паскуале е професор в Катедрата по библиология в Университета „Ла Сапиенца“ в Рим, Италия.

Монографията на Милена Цветкова е ангажирана с историята, развитието, формите и функциите на книгата в нейния смисъл като медия. Освен това авторът се стреми да свърже книгознанието с други дисциплини и да насочи читателите към възможността за по-всеобхватен подход към традиционните и съвременни комуникационни модели. Книгата в тази монография се разглежда не само като средство, продукт или обект. Истинската ѝ стойност се осъзнава далеч отвъд материално-физическото ниво. Читателите са изправени пред една полиморфна, синтетична и новаторска теория на книгата.

Първият том на монографията „Наука за книгата“ се състои от дяловете: Какво е книга?; Етимология на книгата; Генеалогия на книгата; Еволюция на книгата; Археология на книгата; Книга след Гутенберг; Книгата като медиатор; и Обратната информация за книгата.

Първата глава обяснява най-аргументирано и научно обосновано защо книгата не може и не трябва да се изучава едноизмерно, а по мултидисциплинарен и интердисциплинарен начин, от гледна точка не само на известните науки за книгата като библиология или библиография, а и от гледна точка на медиазнанието, литературознанието, социологията, политологията, антропологията и психологията. Синтезът на различни, но свързани научни възгледи за книгата, ни позволява да я изследваме далеч отвъд нейните физически ограничения и да я третираме като посредник – между автора и реалността, между автора и текста, между автора и читателя, между текста и читателя, между самите читатели и между миналото и бъдещето. Благодарение на тази структура от ключови понятия и определения, можем да предскажем бъдещето на книгата. Ако я разглеждаме изключително като артефакт, тя губи надпреварата с развитието на човечеството, но ако разширим известните ѝ функции и определения, не само бъдещето е сигурно – самата книга е едновременно бъдещето на човешкото развитие, както и неговото минало, защото тя носи зародиши на потенциално развитие.

Науки като библиологията (изучаване на книгата като артефакт, като физически и културен обект) и медиологията и медиалогията (изучаване на книгата като медия) ни дават достатъчно аргументи, за да определим книгата като „автентичен медиум на комуникационната еволюция и като медиен прототип, който непрекъснато се трансформира и верифицира“. Освен че проучва произхода, значението и разпространението на думата „книга“, нейните различни варианти и първи значения, Цветкова се занимава и с доста вкоренения феномен на приравняването на книгата с литературата. Въпреки че на пръв поглед на читателя може да му изглежда, че подобна позиция е смела – че образованието в нашия регион е литературоцентрично и това вреди на четенето, тя всъщност е първокласен и неопровержим аргумент в защита на книгата, тъй като комуникационният феномен „книга“ само от-

части предполага четене на красива литература, а в своята цялост е набор от други негови форми и функции. Може би именно свеждането на четенето изключително до литература – продължава авторката – е причината за нарастващия спад на интереса към четенето в училище. Главата завършва с опит да се отговори на първоначалния въпрос, който същевременно отваря монографията – „Какво е книга?“ – представяйки ни всичко, което може да бъде книга в нашата високо технологична ера, ако не се разглежда едностранчиво и еднопосочно, а в съпротива да се попадне в подобен капан и в подвеждащите коловози на едно-единствено общоприето, единствено вярно и единствено възможно определение.

Втората глава обстойно и задълбочено засяга произхода и значението на думата „медия“ и следователно „Книгата като медия“ (първото издание през 2012 г.) е наистина едно от първите изследвания, които предлагат на учени, изследователи, експерти и читатели обоснована и пълна концепция за книгата като среда и средство за комуникация. Трудността на този подход към книгата се отразява най-напред във факта, че терминът „медиум“ (ед.ч. на англ. medium) е по-скоро фикционален и обременен с други съвременни, предимно негативни значения (както и терминът „идеология“ например), а след това и в самата полисемия на думата, която може да се тълкува по различни начини (в медицината, в биологията, в приложните изкуства, в музиката, във физиката, астрономията, в авиацията и др.). С това напълно успешно е изпълнено намерението на монографията „Наука за книгата“ да представи книгата, първо, като най-старата и най-устойчива медия в човешката цивилизация и, второ, като първия модел на комуникационна платформа за минали и бъдещи поколения.

Третата глава – „Генеалогия на книгата“ – анализира книгата метафорично, за да подчертае възможно най-дълбоко необходимостта от антропоцентричен модел на изследване, в който тя не е просто продукт или предмет, а неразделна част от човешката комуникационна среда. Заглавията на подглавите ни подсказват, че връзката между книгата и хората е сложна и многопластова до степен, че може да придобие и митични размери. Можем да я разберем като единството на душата и тялото (съдържание и носител), като физическо продължение на човек, като протеза, като разширение на неговите когнитивни и емоционални процеси (напр. книгата ни позволява да удължим паметта си, като записваме феномени, които е трябвало да запомним или да предадем устно на нашите потомци), като разширение на човешката сигнална система. Съдържанието действа като реагент върху реципиента и се трансформира в субективна проекция по собствен психохимичен начин, обяснява авторката и разбираме как всъщност чрез четенето на книгата светът на автора се превръща в субективна проекция на вселената на читателя.

Еволюцията на книгата – четвърта глава – е посветена на развитието на книгата и основните научни закони, въз основа на които тя се е променила или оцеляла. Всъщност става дума за теории и принципи, взети от природните, социалните и комуникационните науки, които в своите дефиниции и условия подкрепят основната теза на тази монография. Така например към всяко изобретение можем да приложим правилото от 30-те години на миналия век, което гласи, че след определен период всяка иновация се адаптира към човека, защото този брой години е достатъчен за смяна на поколенията; или закономерността на опростяването, която предполага след първоначалния подем и последвалото успокояване, изобретенията се опростяват, систематизират, стандартизират, премахва се това, което не служи, и се въвежда ред. Втората част на главата се занимава с причините за жизнеспособността на книгата като медия. Тук авторката, въз основа на представените преди това парадигми, извежда пет аргумента, благодарение на които книгата винаги е оцелявала. Сред тях откриваме, че преди да стане човекоцентрична, книгата е била богоцентрична медия. Религиозната – дори можем да кажем на моменти духовната – нишка на монографията „Наука за книгата“ заслужава специално внимание, защото разкрива съвършено нови възможности за съчетаване на теологията и медиологията.

Петата глава, озаглавена „Археология на книгата“, е разделена на няколко подглави, в които се реконструира миналото на книгата – вече в новото ѝ разбиране като медия. Медийната археология търси, отчасти чрез въображение и отчасти чрез емпирично изследване, най-ранната концепция за медия, като същевременно отново разширява старата дефиниция за книга, в която тя съществува едва от момента, в който сме наясно с нейната разпознаваема форма. Пренебрегването на формата по отношение на същността, съдържанието, душата на книгата ще бъде преработена и аргументирано преосмислена в подглавата за „Гутенберговата книга“. Следвайки медийно археологичната логика, за първи медийен носител можем да приемем древните иконични (графики и рисунки върху камък, кости, дърво, раковини, стени на пещери) и символни документи (идоли, талисмани, амулети и всички предмети с магическо предназначение).

Историята на книгата е подглава на „Археология на книгата“, в която хронологично проследяваме еволюцията на книгата, включително всички нейни форми и функции, както в миналото, така и в настоящето, като по този начин се убеждаваме, че историята на книгата всъщност е историята на човечеството. Така в тази част на монографията са обяснени и описани всички възможни форми на това, което наричаме книга – от пиктограмата до книгата на стена и катедралата. Ако възприемаме книгата като някаква „форматирана среда за постоянно консолидиране и обмен на знания и истории“, ще можем да твърдим, че е имало пещерни училища и пещерни

библиотеки, които предават знания и разказват истории на своите читатели. Въпреки че за някои от твърденията в науката няма неопровержими доказателства, а само предположения, авторката показва точно тук, че един истински изследовател трябва да бъде не само любознателен, а и креативен и че недостатъците на някои науки могат да бъдат преодолені отчасти с интердисциплинарен подход и отчасти с въображение (впрочем, за въображение в науката апелира и Айнщайн).

След реконструкция на миналото на книгата и представяне на карта на нейната 37 000-годишна еволюция, следващите страници пренасят в настоящето и бъдещето на книгата.

„Книгата след Гутенберг“ е глава, която анализира аудиокнигата едновременно като еволюционно и демонизиращо (такова, което улеснява, такава, което вцепенява) изобретение и неговия принос за развитието на книгата като медия. Освен с аудиокниги, Милена Цветкова се занимава и с аудио-визуалните трансформации на книгата, както и с феномена на електронните книги. Всички тези феномени се доказват като медии, които съществуват самостоятелно, отделят се от класическата книга и живеят свой собствен живот, но и като нейни разширения, метаморфози и свидетелства за нейната трансформация. Етапът на пост-Гутенберговата книга се диверсифицира в две посоки – книгата на настоящето може някой ден да се превърне в музейен експонат, а книгата от миналото може да се появи в нов облик, като откритие на новото поколение, което потвърждава предпоставката, че еволюцията на книгата зависи не само от иновациите в мисленето, знанието, четенето, писането, а и от нейната функция в обществото.

Предпоследната глава „Книгата като медиатор“ се фокусира върху комуникацията и езика като неразделна част от парадигмата „книга – читател“. По този начин разбираме, че книгата сама по себе си не е медия. Тя става такава, когато се чете, дори ако става дума само за един човек. И ако в предишните глави беше доказано твърдението за преобладаване на съдържанието над формата на книгата, на следващите страници е тествано предположението за важността за читателя, тъй като „четенето не е противоположният, симетричният полюс на написването на книгата, а същността на книгата“. Често при анализа на комуникацията речта се предпочита пред писането, тъй като на последното липсва, първо, обратна връзка и второ, текстът не може да предава други невербални съобщения. Ако следваме тези доста чести твърдения за разликите в писмения и говоримия език, няма да можем да разглеждаме книгата и като медия, тъй като по този начин тя губи основната си комуникативна функция – читателят се разглежда единствено като получател на съобщения в еднопосочна верига, а книгата – просто като средство за предаване или възпроизвеждане на знания. Именно на това място Медиологията на книгата изгражда своя теоретичен и методологичен

апарат, тъй като за нея са еднакво важни реакцията на читателя и процесът на придобиване на знания, тоест въздействието, което книгата като посредник има както върху автора, така и върху читателя.

Използвайки релевантни комуникационни теории, авторката допълнително доказва защо е важно в процеса на комуникация между автора и читателя да няма други посредници, смущения и шум, като дава примери за печатни или електронни медии, които, избирайки информация за потребителя и решавайки какво да продават като новини, се превръщат в много ползотворно пространство за манипулация. От друга страна, факт е, че преди книгата да достигне до читателя, има и много посредници – от преписвачи, преводачи до издатели, които по свой начин възпрепятстват „чистото“ взаимодействие между източника и получателя. Затова на днешното ниво на технологично развитие книгите се стремят да премахнат всички пречки от този вид, в резултат на което авторът става самостоятелен издател или комуникира лично с читателите чрез различни платформи.

Последната глава от първия том на „Наука за книгата“, озаглавена „Обратна информация за книгата“, е посветена на реакцията на прочетеното, защото без това важно измерение книгата все още не е медия, а просто потенциална комуникация, недовършен опит за комуникация. Можем да разделим обратната връзка в комуникацията с книгата на няколко етапа или реакции – от първоначалните, субективни, възникващи в процеса на самото четене отзиви, през ревьюта, обзори, реферати, преразкази, репликации, препечатки, експертни и научни рецензии до комикси, драматизации, театрални постановки, телевизионни сериали, филми, компютърни игри и др. Специалните форми на читателска реакция, обсъдени в контекста на теория на информацията, включват и негативни явления – пиратство, плагиатство, цензура, библиокост и библиоцид.

Монографията на Милена Цветкова „Наука за книгата“ е оригинално, всеобхватно и сложно научно начинание с интердисциплинарен характер и в същото време е публикация, съдържаща много полезна и интересна информация, автентично есе за книгата и четенето, ентусиазиран опит за преразглеждане на много от общоприетите мнения и критичен поглед върху традиционните парадигми и съвременната комуникация.

Това, което е особено препоръчително за четене, дори задължително за начинаещи и млади изследователи, е нейният научен метод, който сам по себе си е истински пример за съвременна изследователска процедура.

ЦВЕТКОВА, Милена. *Наука о књизи: I том*. Прев. Светла Рускова Ђермановић. Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2022. 432 с. ISBN 978-99976-27-69-8

Оригинал: САВИЋ, Александра. Прошлост и будућност књиге [Savić, Aleksandra. Past and the Future of the Book]. В: *Verzal: Bibliogy and Cultural Heritage Journal*, 2022, Vol. 2, No2, pp. 203–206. DOI 10.7251/VER2202203S. ISSN 2744-2764, E-ISSN 2744-2985.